

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

УДК 657.1.012

JEL: M 40, F 31

Руденко С. В., Погрібняк Д.С. Бухгалтерський облік в умовах цифровізації.

Трансформаційні зміни в суспільно-економічному житті світу значно вплинули і на господарську діяльність суб'єктів, що вимагає змін у обліковій практиці також. Метою дослідження є ідентифікація вектору розвитку бухгалтерського обліку в умовах цифровізації. Охарактеризовано коло перешкод, які гальмують розвиток цифрових трансформацій в Україні: інституційні, інфраструктурні, екосистемні. Наведено хронологію розвитку практики обліку у розрізі промислових революцій та визначено в їх контексті основні управлінські цілі та завдання обліку, що виникають в результаті. Узагальнено проблемні питання у теоретико-практичній площині обліку, висвітлені у працях науковців, зокрема: актуалізація питання створення цифрової облікової парадигми, дослідження факторів гальмування розвитку цифрового обліку у країні, формування методик обліку цифрових активів, зміна та доповнення принципів бухгалтерського обліку, розвиток компетенцій та особливостей підготовки бухгалтера, ІТ-модернізації бухгалтерського обліку. Обґрунтовано корисність використання цифрових можливостей у сфері обліку та оподаткування. Охарактеризовано розбіжність між вітчизняною практикою ведення обліку та міжнародними стандартами, яка набуває все більшої вагомості в умовах глобалізації та інтеграції бізнесу. Обґрунтовано поняття організації бухгалтерського обліку, обліково-аналітичного забезпечення, обліково-аналітичної системи та обліково-інформаційного забезпечення в контексті цифровізації та виділено причини змін їх функціонального впливу по відношенню до інформації. Обґрунтовано аспекти, що характеризують зміни функціонального впливу по відношенню до інформації. Відзначено втрату функціональності паперових носіїв інформації, накопичення та спотворення інформації в електронному просторі з подальшим ускладненням процесів її оброблення та аналізу, підвищення ризику витікання

інформації з необхідністю посилення заходів економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності тощо. Доведено необхідність формуванню нової методичної основи для ідентифікації, оцінювання та обліку нових об'єктів, що виникають в умовах цифровізації. Відзначено зростання ролі облікової-інформації для менеджменту підприємств в сучасних умовах.

***Ключові слова:** бухгалтерський облік, цифровізація, управлінські рішення, менеджмент підприємства, облікове забезпечення.*

Руденко С. В., Погрибняк Д. С. Бухгалтерский учет в условиях цифровизации.

Трансформационные изменения в общественно-экономической жизни мира значительно повлияли и на хозяйственную деятельность субъектов, что требует изменений в учетной практике также. Целью исследования является идентификация вектора развития бухгалтерского учета в условиях цифровизации. Охарактеризован круг препятствий, которые тормозят развитие цифровых трансформаций в Украине: институциональные, инфраструктурные, экосистемных. Приведена хронология развития практики учета в разрезе промышленных революций и определены в их контексте основные управленческие цели и задачи учета. Раскрыты проблемные вопросы в теоретико-практической плоскости учета, освещенные в трудах ученых, в частности: актуализация вопроса создания цифровой учетной парадигмы, исследование факторов торможения развития цифрового учета в стране, формирование методик учета цифровых активов, корректировка принципов бухгалтерского учета, развитие компетенций и особенностей подготовки бухгалтера, IT-модернизации бухгалтерского учета. Обоснованно полезность использования цифровых возможностей в сфере учета и налогообложения. Охарактеризованы различия между отечественной практикой ведения учета и международными стандартами, которые приобретают все большую весомость в условиях глобализации и интеграции бизнеса. Обосновано понятие организации бухгалтерского учета, учетно-аналитического обеспечения, учетно-аналитической системы и учетно-информационного обеспечения в

контексте цифровизации и выделены причины изменений их функционального воздействия по отношению к информации. Обоснованно аспекты, характеризующие изменения функционального воздействия по отношению к информации. Отмечено потерю функциональности бумажных носителей информации, накопления и искажения информации в электронном пространстве с последующим осложнением процессов ее обработки и анализа, повышение риска утечки информации с необходимостью усиления мер экономической безопасности субъекта хозяйственной деятельности и тому подобное. Доказана необходимость формированию новой методической основы для идентификации, оценки и учета новых объектов, возникающих в условиях цифровизации. Отмечен рост роли учетной информации для менеджмента предприятий в современных условиях.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, цифровизация, управленческие решения, менеджмент предприятия, учетное обеспечение.

Rudenko S.V., Pohribniak D.S. Accounting in terms of digitalization.

Transformational changes in the socio-economic life of the world have significantly affected the economic activities of entities, which requires changes in accounting practices as well. The purpose of the study is to identify the vector of development of accounting in terms of digitization. The range of obstacles that hinder the development of digital transformations in Ukraine is characterized: institutional, infrastructural, ecosystem. The chronology of the development of accounting practice in the context of industrial revolutions is given and the main management goals and tasks of accounting that arise as a result are determined in their context. The problematic issues in the theoretical and practical plane of accounting are summarized in the works of scientists, in particular: actualization of the digital accounting paradigm, research of factors inhibiting the development of digital accounting in the country, formation of methods of digital assets accounting, change and addition of accounting principles. training of an accountant, IT-modernization of accounting. The usefulness of using digital capabilities in the field of accounting and taxation is substantiated. The discrepancy between domestic accounting practice and

international standards, which is becoming increasingly important in the context of globalization and business integration, is described. The concepts of organization of accounting, accounting and analytical support, accounting and analytical system and accounting and information support in the context of digitalization are substantiated and the reasons for changes in their functional impact in relation to information are highlighted. Aspects that characterize the changes in the functional impact in relation to information are substantiated. The loss of functionality of paper media, accumulation and distortion of information in the electronic space with further complication of the processes of its processing and analysis, increasing the risk of information leakage with the need to strengthen economic security measures of the business entity, etc. The need to form a new methodological basis for the identification, evaluation and accounting of new objects that arise in the context of digitalization. The growth of the role of accounting information for the management of enterprises in modern conditions is noted.

Key words: *accounting, digitization, management decisions, enterprise management, accounting support.*

Постановка проблеми. Цифрові трансформації спонукали до змін у всіх сферах суспільно-економічного життя людства, що відзначилося і на господарській діяльності суб'єктів господарювання, в тому числі і на їх обліковій практиці. Вони обумовили значну переорієнтацію траєкторії розвитку бізнесу як на мікрорівні, так і на регіональному та глобальному рівнях. Процеси цифровізації загалом змінюють існуючу парадигму взаємодії між стейкхолдерами, що формує новий характер відносин між ними. Віртуалізація бізнес-процесів вимагає змін організаційного та методичного забезпечення обліку. Також цифровізацією викликані зміни в частині формування компетенцій фахівців, необхідних в сучасних умовах господарювання. Таким чином вплив цифровізації має не лише економічний характер, а і виражену соціальну та суспільну спрямованість, оскільки у значній мірі обумовлює попит на робочу силу. Перед фахівцями різних галузей постають нові завдання, які

стосуються необхідності створення нових робочих місць, перегляд існуючого набору функціональних зобов'язань, його трансформації відповідно до існуючих вимог [3, с. 168].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифрова економіка породжує виникнення специфічних проблем в практиці ведення бізнесу, які потребують вирішення спочатку в теоретичній площині. Більшість наукових досліджень стосовно даної теми мають фрагментарний характер та спрямовані на формування теоретико-методичного підґрунтя нової цифрової парадигми. Серед науковців, які досліджували цю тему, слід відзначити такі праці, зокрема О. П. Голобородько, Н. А. Канцедал, С. В. Коляденко, Н. М. Краус, О. І. Мазіна, І. М. Назаренко, В. С. Олійник, В. Я. Плаксієнко, М. С. Попович, Н. В. Рогова, Л. Ф. Соколенко, Н. Л. Шишкова та ін.

Формулювання цілей статті. Враховуючи, що облік залишається базовим джерелом для забезпечення управлінських рішень в менеджменті підприємства, метою статті є ідентифікація вектору розвитку бухгалтерського обліку в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Згідно з [1] існує певне коло перешкод, які гальмують розвиток цифрових трансформацій в Україні:

інституційні – ті, що пов'язанні з державним впливом, а саме формування відповідної законодавчої бази та механізмів регулювання процесів цифрової трансформації, розроблення актуальних світовим тенденціям стратегій розвитку країни, регіонів, галузей, що позначається на суспільно-економічній площині;

інфраструктурні – ті, що пов'язані з формуванням цифрової інфраструктури, зокрема відсутність рівних умов доступу населення до цифрових технологій, т.з. «цифрові розриви», недостатнє покриття цифровою інфраструктурою території країни, повна відсутність певних видів цифрових інфраструктур, що поширені у розвинених країнах;

екосистемні – ті, що пов’язані з інноваційними аспектами, зокрема відсутність належних умов для формування сприятливого інвестиційного клімату країни, недосконалий ринок капіталу інвестицій, невідповідність поточного стану освіти, в рамках якої не формуються необхідні професійні компетенції, що вимагає сучасний рівень підприємницької діяльності відповідно до світових тенденцій, дефіцит кваліфікованих кадрів, необхідних для забезпечення процесів цифрових трансформацій у країні.

Враховуючи хронологію промислових революцій у світі, доцільно відстежити і трансформації теоретико-практичного базису обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Хронологія розвитку практики обліку у розрізі промислових революцій

(розроблено за [2**Ошибка! Источник ссылки не найден.**])

Період	Промислова революція	Управлінські завдання	Завдання обліку
Кінець 18 ст	Механізація виробництва, енергія води та пари	Розширення спектру ресурсів для виробництва – від людських до машинних та ін.	Розширення облікових номенклатур облікових об’єктів
Кінець 19 ст	Масове виробництво, електрична енергія з вуглеводнів	Екстенсивний тип розвитку виробництва	Забезпечення обліку номенклатур зі значною чисельністю об’єктів
1970 ті рр XX ст	Автоматизація і комп’ютеризація виробництва. Атомна енергія	Зниження питомої ваги трудових витрат у процесі господарської діяльності, інтенсифікація виробництва	Забезпечення обліку номенклатур зі значною чисельністю об’єктів
3 80-х рр. – дотепер	Кіберфізичне виробництво, енергія з відновлювальних джерел	Використання цифрових ресурсів у господарській діяльності	Формування облікової інформації про цифрові ресурси

У той же час С. В. Коляденко, спираючись на теорію «довгих хвиль» М. Д. Кондратьєва, відзначає, що зараз триває технологічний уклад, основою якого виступає електронна промисловість, програмне забезпечення, інформаційні послуги та роботобудування [1, с. 106].

Дослідження цифровізації в обліку набуває все більшої актуальності та охоплює значне коло теоретико-практичних питань.

І. Спільник та М. Палюх зосереджують увагу у своєму дослідженні на оцінюванні поточного стану, визначенні особливостей та перспектив розвитку обліку в сучасних умовах, а також обґрунтовують актуальність створення нової «цифрової облікової парадигми».

Серед актуальних питань облікової практики та теорії вони виділяють наступні: використання технології безконтактної ідентифікації активів в обліку, технології блок-чейну, електронного формату звітності, відображення криптоактивів у фінансовій звітності та їх облік.

Ці науковці виділяють ряд факторів, що обумовили нинішнє становище обліку в умовах цифрової економіки: підвищення темпів розвитку електронного документообороту; виділення інформації у якості окремого чинника, що впливає на вартість бізнесу; поява нових об'єктів обліку (зокрема криптовалюти, токеновані активи тощо); зростання частки нефінансової інформації в обліковій системі суб'єктів господарювання; зміна фінансової направленості цільових пріоритетів на нефінансові; зміна технічно-технологічних підходів до збору, накопичення, узагальнення та оброблення облікової інформації; створення глобального середовища обміну інформацією з посиленням вимог до інформаційної безпеки; зміна підходів та облікових методик у обліковій практиці [4, с. 85].

Слід відмітити позицію Н. Рогової, яка досліджує впровадження існуючих цифрових можливостей в системах обліку і оподаткування, зокрема в частині регулювання використання криптовалюти. Дослідниця пропонує власне бачення результативності впровадження цифрових технологій в обліку. Так, штучний інтелект буде спрямований на виконання завдань, що мають як рутинний, повторюваний і структурований характер (це дозволить підвищити якість інвентаризації, формування звітності для стратегічних цілей, ідентифікувати проблеми в управлінні грошовими потоками підприємства тощо) такі нестандартний (формування моделей для здійснення прогнозів рівня

доходів та грошових потоків, аналіз змін цін постачальників, підвищення якості результатів аналізу неструктурованої інформації, що надходить з різних джерел). Хмарні обчислення сприятимуть забезпеченню доступу, безпеки, контролю та резервного копіювання даних, що дозволить суттєво зекономити час на виконання усіх цих операцій, здійснювати автоматичне коригування помилок, забезпечити постійний доступ до даних, багатофакторну аутентифікацію тощо [5, с. 106].

О. Мазіна та В. Олійник виділяють окремі питання, що потребують вирішення, зокрема ті, що стосуються нових інформаційних технологій бухгалтерського обліку в рамках концепції фінансової звітності та впливу цифровізації на стратегічне управління підприємств в умовах пандемії COVID-19. Окремо слід підкреслити розвиток питання оцінки в обліку, яке піднімають науковці. Здебільшого оцінка об'єктів бухгалтерського потребує глибокого обґрунтування та використання належного математичного апарату [6, с. 9]. Сучасні технології дозволяють підвищити ефективність оцінювання об'єктів обліку, які існували до розповсюдження цифрових трансформацій, проте нові об'єкти обліку, які виникли останнім часом, мають певне коло специфічних характеристик, що ускладнюють їх оцінку, а отже дане питання потребує доопрацювання.

Пропозиція О. Мазіної та В. Олійник стосовно введення додаткового принципу бухгалтерського обліку – креативності – є, на нашу думку, досить актуальною та доцільною. Сутність даного принципу, на їх думку, полягає в наявності адаптаційних можливостей як персоналу, так і самої системи обліку до нових умов ведення бізнесу під впливом тенденцій цифровізації, глобалізації та інтеграції [6, с. 10]. Слід додати, що креативність ототожнювати з адаптацією не зовсім коректно, оскільки, на нашу думку, даний принцип має більш широке тлумачення: з позиції персоналу як здатність ухвалювати нестандартні рішення стосовно вирішення виникаючих ситуацій в умовах невизначеності, з позиції системи бухгалтерського обліку – як можливість імплементувати та використовувати нові методи, способи та підходи у

накопиченні, збиранні та обробленні інформації різного характеру з різних джерел у процесі адаптації до наявних умов ведення бізнесу.

У даному разі виникає дилема, яке полягає у тому, що вітчизняна практика ведення обліку передбачає чітку регламентацію формування облікової інформації та звітності, в той час як міжнародні стандарти враховують професійне судження бухгалтера, яке повинно базуватися на розроблених та затверджених рекомендаціях, інструкціях тощо. Проте часто ситуації, що виникають у процесі господарювання мають все більшу частку новизни та відрізняються від попередніх ситуацій, що обумовлено трансформаціями у суспільно-економічному житті людства взагалі. Це спонукає до продукування нових знань, необхідних для формування компетентностей та навичок спеціалістів різних сфер, в тому числі і в бухгалтерському обліку.

Н. Шишкова пропонує власний перелік цифрових компетенцій бухгалтера, пов'язані з інформаційною грамотністю, комунікацією та взаємодією, цифровим контентом, безпекою, вирішенням проблем [7, с. 153-154].

Щодо інформаційної грамотності, то бухгалтер повинен набути значної кількості навичок, які дещо виходять за звичні рамки кваліфікації даної професії, а саме: вміти орієнтуватися у процесах фільтрування та відбору даних серед масивів інформації в цифровому контенті, використовувати нейронні мережі, ідентифікувати бізнес-процеси та використовувати сучасні інформаційні технології в роботі з обліковою інформацією, розуміння специфіки цифрового аудиту тощо.

В рамках комунікації та взаємодії бухгалтер повинен вміти використовувати сучасні технології, нові платформи та сервіси у процесі взаємодії із внутрішніми та зовнішніми користувачами інформації, дотримуючись при цьому правил етикету та поведінки, що існують в рамках даного формату взаємодії.

Важливим умінням є створення, зміни та удосконалення цифрового контенту, що передбачає також знання нормативно-законодавчих аспектів

щодо авторських прав, політики рецензування; вміння використовувати імітаційне моделювання та адаптувати бухгалтерські програми до існуючих вимог.

Окремої уваги заслуговує аспект безпеки, оскільки перед бухгалтером стоїть завдання щодо збереження та захисту цифрової інформації, яка в рамках використання цифрових технологій може стати доступною для шахраїв, конкурентів тощо, адже виток інформації, особливо тієї, що належить до комерційної таємниці, негативно вплине на господарську діяльність суб'єкта господарювання.

Цифровізація передбачає виникнення значного кола технічних проблем, які бухгалтер також повинен вміти вирішувати у процесі своєї професійної діяльності, тому креативний підхід до адаптації цифрових технологій під власні потреби з метою вирішення облікових проблем є досить важливою здатністю [7, с. 153-154].

Креативність по відношенню до обліку як «інтелектуалізація інформаційних систем бухгалтерського обліку» є досить влучним положенням, який заслуговує, на нашу думку, стати частиною нової цифрової облікової парадигми [6, с. 13].

Н. Шишкова узагальнює теоретичні аспекти змін у системі бухгалтерського обліку в контексті модернізації соціально-економічних процесів цифрового характеру, розглядаючи можливості впровадження ІТ - технологій в теорії та практиці бухгалтерського обліку. Вона відзначає, що «консолідація функцій ІТ з основними вимогами розвитку термінологічної та змістовно-практичної основи бухгалтерського обліку здатна забезпечити інформаційну модернізацію сучасних економічних процесів» [7, с. 146].

На її думку, інформаційна економіка передбачає формування певних вимог до модернізації бухгалтерського обліку, серед яких обов'язкова наявність програмної, інформаційної, організаційної та методичної компонент. Їх синергія як інформаційних систем повинна забезпечити функціонування підприємства та автоматизацію його бізнес-процесів. Процес ІТ-модернізації

бухгалтерського обліку вона визначає як трансформацію облікових процесів через нововведення інституційного та організаційно-управлінського та економічного характеру з використанням електронноцифрових засобів для формування кіберфізичного простору в рамках системи бухгалтерського обліку. Його метою є створення так званого «розумного обліку» [7, с 148-149].

Проведений огляд наукових досліджень свідчить про те, що цифровий бухгалтерський облік у значній мірі відрізняється від існуючої парадигми. Таким чином наявні пропозиції, зокрема у працях [12] дещо втрачають свою актуальність, тому доцільно представити нове деяких основних понять бухгалтерського обліку в умовах цифровізації (табл. 2).

Таблиця 2

**Сутність понять у сфері бухгалтерського обліку
(розроблено на основі [12, с.47-65])**

Поняття	Вид інформації	Функціональний вплив по відношенню до інформації	Об'єкти, про які відбувається інформування
Організація бухгалтерського обліку	Обліково-економічна	Комплекс дій над обліково-аналітичною інформацією	Матеріальні та нематеріальні облікові об'єкти
Обліково-аналітичне забезпечення	Обліково-аналітична	Формування та надання обліково-аналітичної інформації стейкхолдерам	Матеріальні та нематеріальні облікові об'єкти
Обліково-аналітична система	Облікова та відмінна від неї, що використовується для ухвалення управлінських рішень	Збір, оброблення, оцінювання	Матеріальні та нематеріальні облікові об'єкти
Обліково-інформаційне забезпечення	Облікова та відмінна від неї, що використовується для ухвалення управлінських рішень	Формування та надання облікової та відмінної від неї інформації, яка використовується для ухвалення управлінських рішень, стейкхолдерам	Облікові об'єкти та відмінні від них, що з приводу яких відбувається ухвалення управлінських рішень

Цифровізація сприяла зміні функціонального впливу по відношенню до інформації, у зв'язку з тим, що: паперові носії зі значною швидкістю втрачають свою функціональність, а електронний вигляд стає основною формою представлення інформації; змінилася якість та обсяги інформації – зростання в геометричній прогресії об'ємів інформації сприяє ускладненню процесів її оброблення, а також орієнтування загалом в інформаційному середовищі; значний обсяг інформації не є достовірним та актуальним, що вимагає додаткового її аналізу та перевірки; зріс рівень небезпеки витікання інформації, що потребує додаткового її захисту, та використання технологій роботи з нею, які гарантуватимуть її збереження та недоторканність; виникнення нових об'єктів обліку вимагає формуванню нової методичної основи їх оцінювання та обліку, що необхідно для формування та представлення інформації про них стейкхолдерам.

Висновки. Таким чином, новий технологічний уклад спонукає до трансформацій у всіх сферах суспільно-економічного життя, зачіпаючи при цьому і бухгалтерський облік. Нові завдання у менеджменті суб'єктів бізнесу сприяють формуванню специфічних запитів, що потребують відповідного обліково-аналітичного забезпечення. Трансформація існуючого теоретико-практичного базису обліку

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних та практичних аспектів цифрового бухгалтерського обліку, які на відміну від існуючих конкретизовані в частині понятійно-категоріального апарату та охоплюють безпосередньо процес ведення обліку, його методичну основу.

Перспективами подальшого дослідження є розроблення наукового підходу до формування моделі цифрового бухгалтерського обліку.

Використана література

1. Україна 2030E — країна з розвинутою цифровою економікою.
URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

2. **Коляденко С. В.** Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105-112.
3. **Соколенко Л. Ф.** Розвиток процесів цифровізації як передумова трансформації організаційно-методологічних засад бухгалтерського обліку. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 4 (90). С. 167-175.
4. **Спільник І., Палюх М.** Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. Вип. 1-2. С. 83-96.
5. **Рогова Н. В.** Трансформація політики, інструментів і технологій обліку та оподаткування в умовах цифрової економіки. *Фінансовий простір*. 2020. № 2 (38). С. 103-116.
6. **Мазіна О. І., Олійник В. С.** Цифровізація як найважливіший інструмент розвитку системи обліку та звітності. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15916561676404.pdf>.
7. **Шишкова Н. Л.** Перспективи it-модернізації бухгалтерського обліку: актуалізація теорії і практики. *Економічний вісник*. 2019. №3. С. 146-159. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/3/EV20193_146-159.pdf.
8. **Канцедал Н. А.** Бухгалтерський облік цифрової епохи: розширення термінологічних кордонів. *Accounting and Finance*. № 1 (83). 2019. С. 29–34. URL: <http://www.afj.org.ua/ua/article/631>.
9. **Попович М. С.** Застосування NFC технологій в бухгалтерському обліку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. Вип. 1(49). Т. 1. С. 351–355.
10. **Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М.** Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. №1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf.

11. **Плаксієнко В. Я., Назаренко І. М.** Безпаперова бухгалтерія: призначення, характеристика складових та ключові аспекти. *Агросвіт*. 2018. № 9. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2018/5.pdf.

12. **Погрібняк Д. С.** Організація бухгалтерського обліку в адаптивному управлінні об'єднанням підприємств : дис. ... докт. філософ.: 071 Облік і оподаткування. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2020. 273 с.